

בבית המשפט העליון

רע"א 6353/19

לפני: כבוד השופט נ' סולברג
כבוד השופט ד' מינץ
כבוד השופטת י' וילנר

המבקש: אנטולי לשצ'ינקו

נגד

המשיבים: 1. כונס הנכסים הרשמי
2. המנהל המיוחד - עו"ד אורן יעקבלביץ

בקשת רשות ערעור על החלטת בית המשפט המחוזי בתל אביב-יפו מיום 16.7.2019 בפש"ר 59135-10-18 שניתנה על ידי כבוד השופטת נ' גרוסמן

בשם המבקש: עו"ד דרור תאם; עו"ד הילה תמרי

בשם המשיב 1: עו"ד רועי נירון

בשם המשיב 2: בעצמו

פסק-דין

השופט נ' סולברג:

1. בקשת רשות ערעור על החלטת בית המשפט המחוזי בתל אביב-יפו מיום 16.7.2019 בפש"ר 59135-10-18 (השופטת נ' גרוסמן), בגדרה נדחתה בקשה לביטול התשלום החודשי שהושת על המבקש (להלן: החייב), במסגרת הליך פשיטת רגל המתנהל בעניינו.

2. החייב, בן 46, מוכר על-ידי המוסד לביטוח לאומי כבעל דרגת אי-כושר יציבה של 100%, אשר בגינה הוא מקבל קצבה חודשית בסך של 3,208 ₪, וסיוע בשכר דירה בסך של 770 ₪. כיום, איננו עובד, ולבד מסכומי כסף אלה אין לו הכנסה נוספת. לבקשת החייב, ניתן ביום 15.11.2018 צו לכינוס נכסיו, שבמסגרתו חויב בתשלום חודשי בסך של 400 ₪ לקופת הכינוס. בהסכמת המנהל המיוחד, נוכח מצבו הרפואי והכלכלי של החייב, הורה בית משפט של פשיטת רגל ביום 28.11.2019 על הפחתת התשלום החודשי לסך של 100 ₪.

3. ביום 16.7.2019 הגיש החייב בקשה לבטל כליל את התשלום החודשי. בבקשתו טען, כי הקצבה שהוא מקבל אינה מספיקה לו על מנת להתקיים בכבוד, וכי התשלום החודשי הוא עול שאינו מצליח לעמוד בו. יתר על כן טען החייב, כי אין להשית תשלום חודשי על מי שמקור הכנסתו היחיד הוא גמלה של המוסד לביטוח לאומי, שכן כספי הגמלה מוגנים על-פי הוראות סעיפים 303 ו-311 לחוק הביטוח הלאומי, התשנ"ה-1995 (להלן: חוק הביטוח הלאומי) וסעיף 111 לפקודת פשיטת הרגל [נוסח חדש], התש"ם-1980 (להלן: הפקודה). בו ביום, דחה בית המשפט של פשיטת רגל את הבקשה, בקובעו כי "משמעות ההיעתרות לבקשה [...] היא כי הליך פשיטת הרגל לא יקנה לנושים אף לא את המעט בו חויב החייב, וגם עקרונות השיקום יונחו בקרן זוית".

מכאן הבקשה לרשות ערעור שלפני. בד בבד עם הבקשה, הוגשה בקשה לאיחוד הדיון בתיק זה עם שני תיקים נוספים אשר עוסקים בסוגיה דומה (רע"א 6348/19 ורע"א 6350/19). בקשה זו התייתרה, שכן בקשה אחת נמחקה לבקשת הצדדים, ובשניה ניתן פסק דין בהסכמת הצדדים.

עיקרי טענות הצדדים

4. לטענת החייב, שגה בית המשפט בכך שדחה את הבקשה מבלי להתייחס לטענותיו המשפטיות ולתחולתן של הוראות החוק שאליהן הפנה בטיעונו. לטענתו, די בכך שהחלטה ניתנה בלא הנמקה כדי להצדיק את ביטולה. לגופם של דברים, חוזר החייב על טענתו, לפיה הגמלה מוגנת מכוח הוראות חוק הביטוח הלאומי והפקודה. החייב מפנה לסעיף 303(א) לחוק הביטוח הלאומי, שבו נקבע כי: "זכות לגמלת כסף אינה ניתנת להעברה, לערבות או לעיקול בכל דרך שהיא [...]", ולהוראת סעיף 311 לאותו חוק, לפיה "זכותו של אדם לגמלה לא תוקנה לנאמן בהליכי חדלות פירעון לפי חוק חדלות פירעון ושיקום כלכלי" (בנוסח קודם התייחס החוק ל"כונס הרשמי או לנאמן בהליכים לפי פקודת פשיטת הרגל"). בסעיף 111(א) לפקודה, אשר מסדיר את סמכות בית המשפט של פשיטת רגל להורות על תשלום עתי לקופת הכינוס, נקבע במפורש כי אין בהוראותיו כדי לגרוע מהוראת סעיף 303 לחוק הביטוח הלאומי. לשיטת החייב, למקרא הסעיפים הללו מתבקשת המסקנה, כי לא ניתן להשית תשלום עתי על חייב שמתקיים מגמלת הביטוח הלאומי בלבד, שכן זוהי הלכה למעשה העברה של חלק מזכותו לגמלה אל הנאמן.

5. החייב סומך את עמדתו-זו על דוח הוועדה לבחינת תכנית הפרעון בהליך פשיטת רגל (להלן: ועדת חריט). כך, בסעיף 78 לדוח, שעניינו בהגדרת היקף הכנסות החייב לצורך קביעת התשלום החודשי, צוין כי מחד גיסא יש להביא בחשבון קצבאות בחישוב היקף ההכנסות של החייב, אולם מאידך גיסא "יש לוודא, כי הסכום שיוותר בידי החייב

ומשפחתו למחייטם, לאחר ביצוע התשלום החודשי, לא יפחת מסכומי הקצבאות של הביטוח הלאומי". באופן דומה, בסעיף 104 לדוח הודגש, כי "בקביעת התשלום החודשי יש לשים לב להגנה על הקצבאות הקבועה בסעיף 111 לפקודת פשיטת הרגל, ולוודא כי אין גריעה בקצבאות להן זכאי החייב בהתאם לסעיף 303 לחוק הביטוח הלאומי". כמו כן, מפנה החייב לחוק חדלות פרעון ושיקום כלכלי, התשע"ח-2018 (להלן: חוק חדלות פרעון), אשר לטענתו אימץ באופן מלא את עמדתו. בפרט, מציין החייב את הוראת סעיף 217 לחוק, לפיה "זכויות לגמלה שחלות עליהן הוראות סעיף 303 או 311 לחוק הביטוח הלאומי" – לא יכללו בקופת הנשייה. אמנם חוק חדלות פרעון אינו חל בעניין דנן, אך לטענת החייב, יש להתחשב בו לצורך פרשנות הפקודה (ראו: ע"א 8263/16 אור סיטי נדל"ן נ' עו"ד איתן ארז, פסקה 47 (19.3.2018)).

6. כונס הנכסים הרשמי (להלן: הכנ"ר) סבור, כי דין הבקשה להתקבל. בפתח דבריו, עמד הכנ"ר על כך, שהבקשה מעוררת שאלה עקרונית אשר טרם זכתה להכרעה בפסיקה: האם קיימת חובה לפטור מתשלום חודשי חייב שמתקיים מגמלאות המוסד לביטוח לאומי בלבד. הכנ"ר סבור, כי "במקרים שבהם החייב חסר כל כושר השתכרות ואין לו כל אמצעי קיום זולת גמלת המל"ל", יש לענות על השאלה בחיוב. לעניין זה מצטרף הכנ"ר לעמדתו של החייב, כי הקביעה המפורשת בסעיף 111(א) לפקודה, לפיה "אין בהוראת סעיף זה כדי לגרוע מהוראת סעיף 303 לחוק הביטוח הלאומי", מלמדת על כוונת המחוקק להשאיר את כספי הגמלה בידי החייב. בהקשר זה צוין, כי כל פרשנות שתקבע שניתן להותיר בידי החייב סכום כסף חודשי בשיעור נמוך מסכום הגמלה, תרוקן מתוכן את ההגבלה שבסעיף 111(א), ואת ההפניה לסעיף 303 לחוק הביטוח הלאומי. עוד נטען, כי במצבים כגון דא, התועלת לנושים מהתשלום החודשי מוגבלת, שכן מדובר ממילא בסכומים זעומים, אשר ישמשו בעיקרו של דבר לכיסוי הוצאות הליך פשיטת הרגל. בנסיבות אלה, אין כל הצדקה מהותית לפגיעה בכספי הגמלה, אשר נועדו להבטיח רמת חיים מינימלית לזכאים.

7. לצד זאת הדגיש הכנ"ר, כי אין להעניק את הפטור מתשלום חודשי לחייב שאינו ממצה את מלוא כושר השתכרותו. כך, למשל, אין מניעה להשית תשלום חודשי על חייב שמקבל גמלה חודשית מהביטוח הלאומי בגין אובדן כושר עבודה חלקי, אף אם גמלה זו היא הכנסתו היחידה. לשיטת הכנ"ר, במצבים מעין אלו – ניתן לומר כי צו התשלומים אינו משולם מתוך הגמלה שמשלמת לידיהם, אלא שהוא מבטא את כושר ההשתכרות הפוטנציאלי שלא ממומש".

8. המנהל המיוחד לנכסי החייב טען מנגד, כי דין הבקשה להידחות. לדבריו, המוסד לביטוח לאומי הכיר בנכותו של החייב החל מיום 1.1.2017. על-פי דוח רשימת

המעסיקים של החייב, מאז אותו מועד עבד החייב בשלוש עבודות שונות. משמעות הדבר היא, כי "על אף נכותו, מסוגל החייב לעבוד ולהשתכר, גם אם לתקופות קצרות בלבד". כיוון שהחייב אינו ממצה את כושר השתכרותו, סבור המנהל המיוחד כי אין הצדקה להפחית מהתשלום המינימלי שהושת עליו.

עוד נטען, כי החייב מתנהל בחוסר תום לב במסגרת הליך פשיטת הרגל. החייב הגיש שני דוחות פיננסיים בלבד, וגם בהם צולמו הקבלות באופן לא ברור, וכך נמנע מן המנהל המיוחד להתחקות אחר הוצאותיו. יתר על כן, שלושה פיגורים בתשלומים החודשיים צבר החייב, וזאת על אף שהסכום שעליו לשלם הוא מינימלי וזעום. הודגש, כי משמעותה המעשית של קבלת הבקשה וביטול צו התשלומים, היא כי לחייב ינתן 'הפטור לאלתר'. נוכח חוסר תום ליבו ומחדליו, סבור המנהל המיוחד כי אין להתיר זאת.

9. בתשובתו מיום 15.12.2019, הבהיר החייב כי החלטת המוסד לביטוח לאומי בעניינו התקבלה רק ביום 14.2.2018, והוחלה באופן רטרואקטיבי על שנת 2017. לדבריו, בהעדר כל מקור הכנסה, הוא נאלץ בעל כורחו לעבוד תקופות קצרות במהלך שנת 2017, בשל הגיעו לחרפת רעב. בכך אין כדי להעיד על קיום פוטנציאל השתכרות. עוד נטען, כי כל הדוחות הוגשו למנהל המיוחד, ואף טענה לעניין זה לא נשמעה מפיו עובר לתגובה שהגיש בהליך זה.

דיון והכרעה

10. בהתאם לסמכותי שלפי תקנה 410 לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984, החלטתי לדון בבקשת הרשות לערער כאילו ניתנה רשות והוגש ערעור על-פי הרשות שניתנה. כפי שאפרט להלן, דין הערעור להתקבל.

המסגרת הנורמטיבית

11. ככלל, במסגרת צו הכינוס, מושת על החייב תשלום חודשי בהתאם להמלצת הכנ"ר. תשלום זה נגזר מיכולתו הכלכלית של החייב, והוא נועד לאזן בין שתי תכליות מנוגדות: הגנה על האינטרסים הלגיטימיים של הנושים ובפרט על זכותם לקניין מחד גיסא, ושמירה על יכולתו של החייב להתקיים בכבוד ו'להחזיק את ראשו מעל המים' חרף חובותיו מאידך גיסא (רע"א 7269/15 טרוצקי נ' כונס הנכסים הרשמי – מחוז חיפה, פסקה 11 (4.1.2016)). כמו כן, אף במצבים שבהם התועלת עבור הנושים מוגבלת, קיימת "חשיבות חינוכית וסמלית לכך שהחייב או החייבת ישלמו סכום מסוים לקופת פשיטת הרגל (אלא במקרים יוצאי דופן במיוחד)" (רע"א 4746/11 גרוזמן נ' כונס הנכסים הרשמי, פסקה 12 (26.10.2011)).

12. סמכותו של בית משפט של פשיטת רגל להשית על החייב תשלום חודשי, וגבולותיה, מוסדרים בסעיף 111(א) לפקודה:

“בית המשפט רשאי לקבוע, לבקשת הנאמן, כי על פושט רגל לשלם לנאמן תשלומים עתיים, במועדים ובתנאים שיקבע, וכן רשאי בית המשפט להקציב לפושט הרגל סכומים למחייתו ולמחיית התלויים בו, והכל מתוך משכורת, שכר או הכנסה אחרת שהוא זכאי לה, ובלבד שהסכומים שייוותרו בידי פושט הרגל לא יפחתו מהסכום הפטור מעיקול ומתפיסה לפי חוק הגנת השכר, תשי”ח-1958; אין בהוראת סעיף זה כדי לגרוע מהוראת סעיף 303 לחוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], תשנ”ה-1995, או מהוראה בחיקוק אחר שהסעיף האמור חל לגביו, או מהוראה בחיקוק אחר הקובעת הסדר דומה להסדר הקבוע בסעיף 303 האמור” (ההדגשה הוספה – נ’ ס’).

אמנם הוראה זו מתייחסת ל’פושט רגל’, אולם על-פי סעיף 18 ב לפקודה, ניתן להשית תשלום כאמור בסעיף 111 גם על חייב שניתן לגביו צו כינוס, וטרם הוכרז פושט רגל.

13. עינינו הרואות, סעיף 111(א) לפקודה נסוג מפני סעיף 303 לחוק הביטוח הלאומי, אשר קובע כדלקמן:

“א) זכות לגמלת כסף אינה ניתנת להעברה, לערבות או לעיקול בכל דרך שהיא אלא לשם תשלום מזונות המגיעים מהזכאי לגמלה לפי פסק דין של בית משפט או של בית דין מוסמך.

ב) הוראת סעיף קטן (א) תחול גם על גמלת כסף ששולמה באמצעות בנק או החברה, כהגדרתה בחוק הדואר, התשמ”ו-1986, בנותנה שירותים לפי סעיף 88א לאותו חוק (בסעיף זה – חברת הדואר), במשך שלושים ימים מיום ששולמה; ואולם רשאי הבנק או חברת הדואר, לפי הענין, לנכות מהגמלה כל סכום שנתנו לזכאי לגמלה על חשבון הגמלה”.

השאלה היא אפוא האם השתת התשלום החודשי פוגעת בהגנה שמקנה סעיף 303 לגמלה, שאם כן – לא ניתן להתירה.

14. דומני, כי יש להבחין בין מצבים שבהם החייב מחוסר כושר השתכרות, וגמלת הביטוח הלאומי הריהי כלל הכנסתו, לבין מצבים שבהם קיימת לחייב הכנסה נוספת. במצב האחרון, אין זהות מובהקת בין התשלום החודשי שעל החייב לשלם, לבין כספי הגמלה שהוא מקבל. לפיכך, ניתן לראות את התשלום החודשי כתשלום שהחייב משלם מכספי ההכנסה שלו, ולא מתוך הגמלה. תשלום כזה אינו מנוגד לסעיף 303, ולבית המשפט שיקול דעת האם להשיתו בהתאם לסעיף 111 לפקודה.

15. לעומת זאת, כאשר גמלת הביטוח הלאומי היא הכנסתו היחידה של החייב, הרי שכל תשלום חודשי שיושת עליו ישולם מכספי הגמלה. סעיף 303(א) לחוק הביטוח הלאומי פורש את הגנתו על ה'זכות' לגמלה. ברי, כי לפי סעיף זה, לא ניתן לקבוע כי הביטוח הלאומי יעביר את כספי הגמלה או את חלקם ישירות למנהל המיוחד. סעיף 303(ב) מרחיב את ההגנה גם לכספי הגמלה ששולמו לחשבונו של הזכאי, וזאת למשך 30 ימים (פבלו לרנר נכסים פטורים מעיקול: הגנה על נכסי החייב בהוצאה לפועל ובפשיטת רגל 377-376 (2013)). הרחבה זו מונעת פגיעה 'עקיפה' בגמלה על דרך השתת תשלום חודשי שישולם מתוך הכספים המשתלמים ממנה, שכן הם מוגנים כאמור למשך 30 ימים מיום תשלומם. הנה כי כן, במצב שבו לחייב בפשיטת רגל אין כל הכנסה פרט לגמלה חודשית מהביטוח הלאומי, לא ניתן לחייבו לשלם תשלום עתי מכוח סעיף 111 לפקודה; לא ישירות מהגמלה, לא בעקיפין מהכספים המשתלמים לחשבונו.

16. אמנם ניתן לחשוב על מצב שבו החייב אינו מנצל את כלל כספי הגמלה, כך שלעתים תיוותר בחשבונו יתרה גם בחלוף 30 יום מתשלומה. יתרה כאמור, אינה חוסה תחת ההגנה שבסעיף 303(ב). יחד עם זאת, אין בהיווצרותה כדי להתיר השתת תשלום עתי מכוח סעיף 111 לפקודה. היווצרות יתרה בחודשים מסוימים אינה מבטיחה, כי יתרה דומה תיווצר גם בעתיד. עניינו של סעיף 111 בהשתת תשלום עתי קבוע, שישולם מתוך הכנסות עתידיות; לא ניתן להשית תשלום כאמור על סמך הנחה בלתי ודאית, שבסוף כל חודש תישאר בחשבונו של החייב יתרה בלתי מוגנת. הדבר נכון ביתר שאת נוכח תכליתה של הגמלה – להבטיח את צורכי מחייתו המינימליים של הזכאי, לספק לו אמצעי קיום בסיסיים (בג"ץ 291/86 בן יעקב נ' המוסד לביטוח לאומי, פ"ד מא(1) 449, 462 (1987); ע"א 255/74 המוסד לביטוח לאומי נ' אלמוהר, פ"ד כ"ט(1) 11, 14 (1974)). מידותיה של הגמלה תפורות לתכלית זו, והיא לא נועדה לתחזק קופת חיסכון.

17. זאת ועוד, פרשנות לפיה כספי הגמלה מוגנים מפני פגיעה באמצעות התשלום החודשי מגשימה את תכליות הליך פשיטת הרגל, כפי שהן באות לידי ביטוי בסעיף 111 לפקודה. כאמור לעיל, התשלום החודשי נקבע בהתאם ליכולתו הכלכלית של החייב,

בהתחשב בצרכיו ובהבטחת יכולתו לקיום בכבוד מזה, ובאינטרס של הנושים מזה. כאשר החייב נעדר פוטנציאל השתכרות, הרי שממילא עסקינן בסכומים נמוכים מאד. כפי שצוין בתגובת הכנ"ר, עיקר התשלום ישמש לכיסוי הוצאות ההליך, והתועלת לנושים מגבייתו תהא מועטה. לעומת זאת, הפגיעה שתיגרם לחייב עשויה להיות ממשית. נוכח אופיה המינימלי של הגמלה, צמצומה באמצעות התשלום החודשי, גם בסכום נמוך, עלול להיות הרה גורל לגבי החייב ובאשר ליכולתו להתקיים בכבוד.

18. קושי מסוים עלול להתעורר במצבים חריגים שבהם החייב בעל כושר השתכרות בלתי ממומש, ומתקיים מכספי הגמלה בלבד. אמנם, השתת תשלום חודשי במצב זה מובילה, על פני הדברים, לגריעה מכספי הגמלה, בין אם החייב בעל כושר השתכרות, בין אם לאו. דא עקא, שעל החייב בהליך פשיטת רגל מוטלת חובה למצות את פוטנציאל השתכרותו, וזאת כחלק מחובתו להתנהל בתום לב במסגרת ההליך (רע"א 5178/92 אליהו נ' גרינברג נ' כונס הנכסים הרשמי, פ"ד נח(2) 810, פסקה 4 (2004); ע"א 5178/92 אליהו נ' כונס הנכסים הרשמי, פ"ד מט(1) 435, פסקה 7 (1992)). הלכה פסוקה היא, כי אי-עמידה בחובה זו עלולה להוביל לביטול הליך פשיטת הרגל כולו (וראו למשל לאחרונה: ע"א 6892/18 רפאל נ' עו"ד יעקב זיסמן, מנהל מיוחד (18.12.2019); ע"א 7375/18 גל נ' מוטי בן ארצי, עו"ד (2.10.2019)). משאלו הם פני הדברים, דומה כי ניתן להטיל על החייב צו תשלומים במצבים כגון דא. אם יעמוד במריו, ימנע ממיצוי כושר השתכרותו, ולא ישא בצו התשלומים כסדרו – יוביל הדבר לא לחיובו בתשלום העתי מתוך כספי הקצבה, כי אם לביטול הליך פשיטת הרגל.

מן הכלל אל הפרט

19. אין חולק, כי החייב בענייננו מקבל גמלה חודשית מהמוסד לביטוח לאומי בגין אובדן כושר השתכרות בדרגה יציבה של 100%. אף על-פי כן טוען המנהל המיוחד, כי החייב בעל פוטנציאל השתכרות בפועל, וכי פוטנציאל זה אינו ממומש. טענתו-זו מבוססת על כך שהחייב עבד במספר עבודות מאז שהוכרה נכותו. לפיכך, סבור המנהל המיוחד, כי אין מקום לבטל כליל את צו התשלומים. דינה של טענה זו להידחות. עיון בדו"ח המעסיקים שהוגש על-ידי החייב מלמד, כי עסקינן בשתי משרות בהן עבד במשך חודש אחד, ומשרה נוספת בה עבד במשך חודשיים, כולן במהלך שנת 2017. לפי ההסבר שסיפק החייב, הקביעה לעניין נכותו התקבלה על-ידי המוסד לביטוח לאומי ביום 14.2.2018, והוחלה באופן רטרואקטיבי גם על שנת 2017. בנסיבות הללו, הסביר החייב כי היה חייב לעבוד בשל הגיעו כדי 'חרפת רעב'. נוכח האמור, לא מצאתי כי יש להחזיק זאת כנגדו ולקבוע כי הוא בעל כושר עבודה, בניגוד לעולה מהחלטת המוסד לביטוח לאומי.

20. אשר לטענות המנהל המיוחד לעניין תום ליבו של החייב, דומני כי מקומן אינו בהליך זה. ככל שסבור המנהל המיוחד, כי קיים פגם בהתנהלות החייב, עליו לפנות בבקשה מתאימה לבית משפט של פשיטת רגל. בהקשר זה אציין, כי בניגוד לטענת המנהל המיוחד, ביטול התשלום החודשי אינו שקול למתן 'הפטר לאלתר'. אכן, בהעדר תשלום חודשי דומה כי אין תועלת לנושים מניהול ממושך של ההליך. אולם גם בנסיבות אלה, יוכל בית המשפט לבחון את התנהלות החייב עובר למתן הפטר לפי סעיף 18ה(3). ככל שיתברר, כי החייב נהג בחוסר תום לב, יפעל בית המשפט בהתאם.

21. סוף דבר: משנקבע כי החייב אינו בעל כושר השתכרות, וכי הוא מתקיים מקצבת הביטוח הלאומי בלבד, הרי שקצבתו חוסה תחת הסייג שבסעיף 111(א) לפקודה, ולא ניתן לחייבו בתשלום חודשי לקופת הכינוס.

אציע אפוא לחברי לקבל את הערעור במובן שהחלטת בית המשפט המחוזי מיום 16.7.2019 תבוטל, והחייב יהיה פטור מן החובה לשלם תשלומים עיתיים החל מהיום.

ש ו פ ט

השופט ד' מינץ:

אני מסכים.

ש ו פ ט

השופטת י' וילנר:

אני מסכימה.

ש ו פ ט ת

לפיכך הוחלט כאמור בפסק הדין של השופט נעם סולברג.

ניתן היום, ט"ז בשבט התש"פ (11.2.2020).

ש ו פ ט ת

ש ו פ ט

ש ו פ ט